

ویرده نامه
ولادت امام صادق علیه السلام

ویرنه نامه

ولادت امام صادق علیه السلام

امام صادق علیه السلام

جعفر بن محمد معروف به امام جعفر صادق علیه السلام (۸۳-۱۴۸ق)، ششمین امام شیعیان است. ایشان به مدت ۳۴ سال (۱۱۴ تا ۱۴۸ق) امامت شیعیان را برعهده داشت که این ایام با خلافت پنج خلیفه آخراموی یعنی از هشام بن عبدالملک به بعد و دو خلیفه نخست عباسی سفاح و منصور دوانیقی هم‌زمان بود.

ولادت

امام صادق علیه السلام در ۱۷ ربیع‌الاول سال ۸۳ق در مدینه به دنیا آمد. [اربلی، کشف الغمّة، ۱۳۷۹ش، ج ۲، ص ۶۹۱]. برخی ولادتش را در سال ۸۰ق نوشته‌اند. [ابن قتیبة الدینوری، المعارف، ۱۹۹۲م، ص ۲۱۵].

نصوص امامت

از دیدگاه شیعه، امام از جانب خدا تعیین می‌شود و از راه‌های شناخت او، نصّ (تصریح پیامبر صلی الله علیه و آله یا امام قبلی به امامت امام پس از خود) است. [کلینی، کافی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۳۰۶، ۳۰۷]. کلینی در کتاب کافی روایاتی را به منظور اثبات امامت امام صادق علیه السلام مطرح کرده است. [جباری، سازمان وکالت ائمه، ۱۳۸۲ش، ج ۱، ص ۴۷-۵۰].

سازمان وکالت

به علی چون پراکندگی شیعیان در مناطق مختلف اسلامی، دشوار بودن ارتباط با شیعیان به علت فشارهای سیاسی و عدم دسترسی شیعیان به امام صادق علیه السلام، وی مجموعه‌ای از نمایندگان را در مناطق مختلف اسلامی تعیین کرد که از آن با نام سازمان وکالت یاد می‌شود. [جباری، سازمان وکالت ائمه، ۱۳۸۲ش، ج ۱، ص ۲۸، ۳۲۰، ۳۳۲]. این سازمان وظایفی چون دریافت وجوه شرعی مانند خمس، زکات، نذر و هدایای شیعیان و تحویل آنها به امام، رسیدگی به مشکلات شیعیان، ایجاد ارتباط میان ائمه و شیعیان و پاسخ به سؤالات شرعی آنها را برعهده داشت. [جباری، بررسی تطبیقی سازمان دعوت عباسیان و سازمان وکالت امامیه (مراحل شکل‌گیری و عوامل پیدایش)، قم، پاییز ۱۳۸۹ش، ص ۱۰۴، ۷۵]. سازمان وکالت در زمان ائمه بعد گسترش یافت و در غیبت صغرا به وسیله چهار نائب امام زمان علیه السلام و اوج رسید و با آغاز دوره غیبت کبرای امام زمان علیه السلام و مرگ وکیل چهارم او علی بن محمد سمّری پایان یافت. [جعفریان، حیات فکری-سیاسی امامان شیعه، ۱۳۹۳ش، ص ۴۰۷].

برخورد با غالیان

در زمان امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام فعالیت غلات، افزایش یافت. [جعفریان، حیات فکری-سیاسی امامان شیعه، ۱۳۹۳ش، ص ۴۰۷، ۴۰۸]. آنها مقامی رُبوبی برای ائمه قائل بودند یا آنها را پیامبر می‌دانستند. امام صادق علیه السلام اندیشه غلو را به شدت رد و مردم را از همنشینی با غالیان نهی می‌کردند. [کشی، رجال کشی، ۱۴۰۹ق، ص ۳۰۰]. و آنان را فاسق و کافرو مشرک می‌دانستند. [کشی، رجال کشی، ۱۴۰۹ق، ص ۲۹۷]. در حدیثی از وی در خصوص غالیان به شیعیان توصیه شده است: «با آنها همنشینی نکنید، غذا نخورید، نیاشامید و مصافحه نکنید.» [شیخ طوسی، امالی، ۱۴۱۴، ص ۶۵]. امام صادق علیه السلام در خصوص جوانان به شیعیان

چنین هشدار داد: «مراقب باشید غلات جوانان‌تان را فاسد نکنند. آنها بدترین دشمنان خدا هستند؛ خدا را کوچک می‌کنند و برای بندگان خدا ربوبیت قائل می‌شوند.» [شهیدی، زندگانی امام صادق علیه السلام، ۱۳۸۴ش، ص ۴۷-۶۰].

فعالیت علمی

در دوران امامت امام صادق علیه السلام، به علت ضعف حکومت اموی، آزادی بیشتری برای ابراز عقیده به وجود آمد و بحث‌های علمی بسیاری در موضوعات مختلف درگرفت. [جعفریان، حیات فکری-سیاسی امامان شیعه، ۱۳۹۳ش، ص ۴۳۵، ۴۳۶]. این آزادی علمی و دینی که برای کمتر امامی از ائمه دوازده‌گانه وجود داشت، سبب شد تا شاگردان امام آزادانه در مباحث علمی شرکت کنند. [شهیدی، زندگانی امام صادق علیه السلام، ۱۳۸۴ش، ص ۶۱]. فضای باز علمی سبب شد از امام صادق علیه السلام روایات فراوانی در زمینه‌های گوناگون فقه، کلام و... نقل شود. [ابن حجر هیتمی، الصواعق المحرقة، چاپ قاهره، ۱۴۲۹ق/۲۰۰۸م، ص ۵۵۱]. به گفته ابن حجر هیتمی، مردم از او دانش‌های فراوان نقل می‌کردند و آوازه او به همه جا رسیده بود. [رسائل الجاحظ، ص ۱۰۶]. ابوبحر جاحظ هم نوشته است دانش و فقه او دنیا را پر کرده بود. [نجاشی، رجال نجاشی، ۱۴۱۶ق، ص ۳۹]. حسن بن علی و شّاء هم گفته است که نهصد نفر را در مسجد کوفه دیده است که از امام صادق علیه السلام حدیث نقل می‌کردند. [پاکتچی، «جعفر صادق علیه السلام، امام»، ص ۲۰۵].

مذهب جعفری

در میان امامان شیعه، چه در اصول دین و چه در فروع دین، بیشترین روایت از امام صادق علیه السلام نقل شده است. [اربلی، کشف الغمّة، ۱۳۷۹ش، ج ۲، ص ۷۰۱]. وی همچنین بیشترین شمار راویان را داشته است. اربلی شمار روایت‌کنندگان از او را ۴۰۰۰ تن دانسته است. [نجاشی، رجال نجاشی، ۱۴۱۶ق، ص ۱۲]. به گفته ابان بن تغلب شیعیان هرگاه در سخن پیامبر صلی الله علیه و آله اختلاف نظر پیدا می‌کردند، به سخن حضرت علی علیه السلام تمسک می‌کردند و آنگاه که در سخن علی اختلاف نظر داشتند، به سخن امام صادق علیه السلام رجوع می‌کردند. [شهیدی، زندگانی امام صادق علیه السلام، ۱۳۸۴ش، ص ۶۱]. به جهت نقل بیشترین روایات فقهی و کلامی از امام صادق علیه السلام، مذهب شیعه امامی را مذهب جعفری نیز می‌خوانند. [نجفی، «امام صادق علیه السلام رئیس مذهب جعفری»، سایت سازمان تبلیغات اسلامی، تاریخ درج: ۹ شهریور ۱۳۹۲، تاریخ بازدید: ۱۰ آبان ۱۳۹۶]. امروزه امام صادق علیه السلام به نام رئیس مذهب جعفری مشهور است. [بی‌آزار شیرازی، همبستگی مذاهب اسلامی، ۱۳۷۷ش، ص ۳۴۴]. در سال ۱۳۷۸ق، شیخ محمود شلتوت رئیس دانشگاه الأزهر مصر، در پاسخ به استفتائی، مذهب جعفری را به رسمیت شناخت و عمل به آن را به لحاظ شرعی جایز شمرد. [«شیخ محمود شلتوت»، سایت مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی]. فتوای تاریخی شیخ شلتوت مفتی اعظم عالم تسنن و رئیس دانشگاه الأزهر مصر، درس‌هایی از مکتب اسلام، ش ۳، ۱۳۳۸. کلینی، اصول کافی، ج ۱، ۱۴۰۷ق، ص ۷۹، ۸۰، ۱۷۱-۱۷۳؛ شیخ مفید، اختصاص، ۱۴۱۳ق، ص ۱۸۹، ۱۹۰].

ویرنه نامه

ولادت امام صادق علیه السلام

دفتر تبیین مسائل اسلامی روزنامه
روابط عمومی

مناظرات و گفتگوهای علمی

در متون حدیثی شیعه، مناظرات و گفتگوهایی میان امام صادق علیه السلام و متکلمان مذاهب دیگر و نیز برخی از منکران وجود خدا گزارش شده است. [کلینی، اصول کافی، ج ۱، ۱۴۰۷ق، ص ۱۷۱-۱۷۳]. در برخی از مناظرات، شاگردان امام صادق علیه السلام در حضور وی در زمینه‌ای که تخصص داشته‌اند، با دیگران مناظره کرده‌اند. در این جلسات امام صادق علیه السلام بر مناظره نظارت کرده و گاه خود نیز وارد بحث شده است. [کلینی، اصول کافی، ج ۱، ۱۴۰۷ق، ص ۱۷۱-۱۷۳]. برای مثال در گفتگو با عالمی اهل شام که خود درخواست مناظره با شاگردان امام صادق علیه السلام را داشت، امام از هشام بن سالم خواست تا در زمینه کلام با او گفتگو کند. [کشی، رجال کشی، ۱۴۰۹ق، ص ۲۷۵-۲۷۷]. همچنین از فردی که قصد مناظره با او را داشت، خواست تا در هر زمینه‌ای که می‌خواهد، ابتدا با شاگردانش گفتگو کند و در صورت غلبه بر آنها با او مناظره کند. آن فرد در زمینه قرآن با حُمران بن اَیْن، در زمینه ادبیات عربی با اَبان بن تَغَلِب، در فقه با زُراره و در کلام با مؤمن الطَّاق و هشام بن سالم مناظره کرد و مغلوب شد. [طبرسی، احتجاج، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۳۳۱-۳۳۳].

احمد بن علی طبرسی در کتاب الاحتجاج مجموعه‌ای از مناظرات امام صادق علیه السلام را گرد آورده است که برخی از آنها عبارت است از: مناظره با یکی از منکران خدا درباره وجود خدا [طبرسی، احتجاج، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۳۳۳]. مناظره با ابوشاکر دیصانی، درباره وجود خدا [طبرسی، احتجاج، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۳۳۵، ۳۳۶]. مناظره با ابن ابی العوجاء درباره وجود خدا [طبرسی، احتجاج، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۳۳۶]. مناظره با ابن ابی العوجاء درباره حدوث عالم [طبرسی، احتجاج، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۳۳۶، ۳۵۲]. مناظره‌ای طولانی با یکی از منکران وجود خدا درباره مسائل مختلف دینی [طبرسی، احتجاج، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۳۶۰-۳۶۲]. مناظره با ابوحنیفه درباره شیوه استنباط احکام فقهی، به ویژه قیاس [طبرسی، احتجاج، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۳۶۲-۳۶۴]. مناظره با برخی از علماء معتزله درباره شیوه انتخاب حاکم و برخی احکام فقهی [شهیدی، زندگانی امام صادق علیه السلام، ۱۳۷۸ش، ص ۴].

سیره سیاسی

حیات امام صادق علیه السلام، با خلافت ده خلیفه آخر بنی‌امیه از جمله عمر بن عبدالعزیز و هشام بن عبدالملک و دو خلیفه نخست عباسی، سفاح و منصور دوانیقی هم‌زمان بود. [شهیدی، زندگانی امام صادق علیه السلام، ۱۳۷۸ش، ص ۶]. او در سفر امام باقر علیه السلام به شام که به درخواست هشام بن عبد الملک صورت گرفت، همراه پدر بود. [شهیدی، زندگانی امام صادق علیه السلام، ۱۳۷۸ش، ص ۴]. در امامت امام صادق علیه السلام، پنج خلیفه آخر اموی یعنی از هشام بن عبدالملک به بعد و سفاح و منصور خلفاء عباسی حکومت کردند. [شهرستانی، الملل والنحل، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص ۱۷۹].

رابطه با حاکمان

با وجود دوری امام صادق علیه السلام از قیام مسلحانه بر ضد حکومت‌ها، وی روابط حسنه‌ای با حاکمان زمان خود نداشته است. زمانی که همراه پدرش امام محمد باقر علیه السلام به حج رفته بود، در مراسم حج، اهل بیت علیهم السلام را برگزیدگان خدا معرفی و به دشمنی خلیفه هشام بن عبدالملک با اهل بیت علیهم السلام اشاره کرد. [مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۴۷، ص ۱۸۴]. وی در پاسخ به منصور دوانیقی که از او خواست مانند دیگر مردم نزد او برود، نوشت: ما چیزی نداریم که به جهت آن از تو بترسیم و تو چیزی از امور اخروی نداری که ما به جهت آن به تو امیدوار باشیم و نه تو در نعمتی هستی که ما آن را به تو تبریک گوئیم و نه می‌پنداری که در مصیبتی هستی که آن را به تو تسلیت گوئیم. پس ما را با تو چکار؟! [طبری، تاریخ طبری، روائح التراث العربی، ج ۸، ص ۳۲].

به کارگیری شیوه تقیه

به جز دهه سوم قرن دوم قمری که با فروپاشی خلافت بنی‌امیه هم‌زمان بود، خلفای اموی و عباسی همواره فعالیت‌های امام صادق علیه السلام و یارانش را زیر نظر داشتند. فشارهای سیاسی در اواخر زندگی امام صادق علیه السلام بیش از پیش شد. [جعفریان، حیات فکری سیاسی امامان شیعه، ۱۳۹۳ش، ص ۴۳۵]. طبق برخی روایات مأموران منصور دوانیقی کسانی را که با شیعیان امام صادق علیه السلام در ارتباط بودند، شناسایی می‌کردند و گردن می‌زدند. از این رو امام صادق علیه السلام و یارانش از روش تقیه استفاده می‌کردند.

[ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ۱۳۷۹ق، ج ۴، ص ۲۴۸]. امام صادق علیه السلام به سفیان ثوری که به دیدار او آمده بود، توصیه کرد به جهت آنکه هر دوی آنها را حکومت تحت نظر گرفته است، برود. [رجال کشی، ص ۳۳۰]. در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام از ابان بن تغلب خواسته است که در پاسخ به پرسش‌های فقهی مردم، برای آنکه مشکلی پیش نیاید، دیدگاه‌های علماء اهل سنت را برای شان نقل کند. [فتال نیشابوری، روضة الواعظین، ۱۳۷۵ش، ج ۲، ص ۲۹۳]. همچنین روایاتی از امام صادق علیه السلام نقل شده است که بر تقیه تأکید می‌کنند. در برخی از آنها تقیه در جایگاهی برابر با نماز قرار گرفته است. [اربلی، کشف الغمه، ۱۳۷۹ش، ج ۲، ص ۶۹۱].

خصوصیات اخلاقی

در منابع روایی در زمینه ویژگی‌های اخلاقی امام صادق علیه السلام گزارش‌هایی از زهد، انفاق، علم فراوان، عبادت بسیار و تلاوت قرآن آمده است. محمد بن طلحه امام صادق علیه السلام را از بزرگترین افراد اهل بیت، دارای علم فراوان، بسیار اهل عبادت و زهد و تلاوت قرآن توصیف کرده است. [مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳ق، ج ۴۷، ص ۱۶]. مالک بن انس از ائمه فقهی اهل سنت گفته است: در مدتی که پیش امام صادق علیه السلام می‌رفته، همیشه او را در یکی از سه حالت نماز خواندن، روزه‌داری و ذکر گفتن دیده است. [کلینی، کافی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۸].

به گزارش بحار الانوار امام در پاسخ به درخواست فقیری، چهارصد درهم به او داد و چون سپاس‌گزاری او را دید، انگشترش را هم که ده هزار درهم می‌ارزید، به وی بخشید. [کلینی، کافی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۸].

ویرنه نامه

ولادت امام صادق علیه السلام

اهل سنت

روایت‌هایی نیز از انفاق‌های پنهانی امام صادق علیه السلام در دست است. به نوشته کتاب کافی، او شب‌ها مقداری نان و گوشت و پول در کیسه می‌ریخت و به صورت ناشناس به در خانه تهیدستان شهر می‌برد و میان آن‌ها تقسیم می‌کرد. [ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ۱۳۷۹ ش، ج ۴، ص ۲۷۳]. ابوجعفر خثعمی نقل کرده است که امام صادق علیه السلام کیسه پولی را به او داد و از او خواست آن را به فردی از بنی‌هاشم بدهد و نگوید که چه کسی آن را فرستاده است. به گفته خثعمی هنگامی که آن فرد پول را گرفت، برای فرستنده آن دعا کرد و از امام صادق علیه السلام گله کرد که با وجود ثروتش چیزی به او نمی‌دهد. [مظفر، الامام الصادق، مؤسسة النشر الاسلامی، ج ۱، ص ۱۲۶ و ۱۳۰].

نشان دادن قبر حضرت علی علیه السلام

در برخی روایات از زیارت‌های امام صادق علیه السلام از قبر امام علی علیه السلام سخن آمده است. [کلینی، کافی، ۱۴۰۷ ق، ج ۴، ص ۵۷۱]. او قبر امام علی علیه السلام را که تا پیش از آن پنهان بود، به یارانش نشان داد. به گفته کلینی، وی روزی یزید بن عمرو بن طلحه را به مکانی میان حیره و نجف برد و قبر حضرت علی علیه السلام را به او نشان داد. [شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، ۱۴۰۷ ق، ج ۶، ص ۳۵]. شیخ طوسی نیز گفته است: امام صادق علیه السلام نزد قبر امام علی علیه السلام آمد، نماز خواند و به یونس بن ظبّیان گفت: این مزار امیرالمؤمنین است. [طوسی، اختیار معرفة الرجال، مؤسسة آل البيت، ج ۲، ص ۴۱۹-۶۷۹].

شاگردان و راویان

شیخ طوسی در رجال خود از حدود ۳۲۰۰ راوی برای امام صادق علیه السلام نام می‌برد. [مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ ق، ج ۲، ص ۲۵۴]. شیخ مفید در کتاب الارشاد شمار راویان او را به چهار هزار نفر می‌رساند. [محدث قمی، الکنی و الالقاب، ۱۴۰۹ ق، ج ۱، ص ۳۵۸]. گفته‌اند ابن عقده کتابی در خصوص راویان امام صادق علیه السلام داشته است که در آن نام ۴۰۰۰ راوی آمده است. [پاکتچی، «جعفر صادق، امام»، ص ۱۸۷].

بیشتر نویسندگان اصول اربعمائه (اصول چهارصدگانه شیعه)، شاگردان امام صادق علیه السلام بوده‌اند. [پاکتچی، «جعفر صادق، امام»، ص ۱۸۷]. همچنین در مقایسه با دیگر ائمه، وی بیشترین شاگرد را از میان اصحاب اجماع داشته است که مورد اعتمادترین راویان ائمه هستند. [پاکتچی، «جعفر صادق علیه السلام، امام»، ص ۱۹۹]. برخی از مشهورترین شاگردان امام صادق علیه السلام عبارتند از: زُرّارة بن أعین، بُزید بن معاویه، جمیل بن دَرّاج، عبدالله بن مُسکان، عبدالله بن بُکیر، حَمّاد بن عثمان، حماد بن عیسی، أبان بن عثمان، عبدالله بن سنان، ابو بصیر، هشام بن سالم و هشام بن حَکَم.

از روایتی که کُشی درباره مناظره شاگردان امام صادق علیه السلام نقل کرده است، به دست می‌آید که برخی شاگردان او در زمینه‌های خاصی تخصص داشته‌اند. [کُشی، رجال کشی، ۱۴۰۹ ق، ص ۲۷۵-۲۷۷]. طبق این روایت حُمران بن أعین در علوم قرآنی، أبان بن تغلب در ادبیات عرب، زُرّاره در فقه و مؤمن الطّاق و هشام بن سالم در کلام تخصص داشته‌اند. [پاکتچی، «جعفر صادق علیه السلام، امام»، ص ۱۹۹]. برخی دیگر از شاگردان امام صادق علیه السلام که در زمینه کلام تخصص داشتند، عبارت‌اند از حُمران بن أعین، قیس ماصرو هشام بن حَکَم. [صدوق، خصال، ص ۱۶۸؛ صدوق، امالی، ص ۱۶۹؛ علل الشرایع ص ۲۳۴].

دیدگاه اهل سنت درباره امام صادق علیه السلام

امام صادق علیه السلام نزد بزرگان اهل سنت جایگاه بالایی داشته است. ابوحنیفه از پیشوایان اهل سنت، امام صادق علیه السلام را فقیه‌ترین و داناترین فرد در میان مسلمانان دانسته است. [ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ۱۳۸۵ ق، ج ۱، ص ۱۸]. به گفته ابن ابی الحدید علماء اهل سنت از جمله پیشوایان فقهی آنان چون ابوحنیفه، احمد بن حنبل و شافعی با واسطه یا بی‌واسطه شاگرد امام صادق علیه السلام بوده‌اند و از این رو فقه اهل سنت در فقه شیعه ریشه دارد. [پاکتچی، «جعفر صادق علیه السلام، امام»، ص ۲۰۶]. با این همه، در فقه اهل سنت، با وجود توجه فراوان به فقیهان معاصر امام صادق علیه السلام چون اوزاعی و سفیان ثوری، به دیدگاه‌های او توجه نشده است. [پاکتچی، «جعفر صادق علیه السلام، امام»، ص ۲۰۶]. برخی از علماء شیعه چون سید مرتضی بدین جهت به علماء اهل سنت انتقاد کرده‌اند. [پاکتچی، «جعفر صادق علیه السلام، امام»، ص ۱۸۷].

وصیت امام صادق علیه السلام

بنابر احادیث، امام صادق علیه السلام بارها امام کاظم علیه السلام را به عنوان امام بعد از خود به اصحاب خاصش معرفی کرده بود؛ [پیشوایی، سیره پیشوایان، ص ۴۱۴]. اما به جهت سخت‌گیری‌های عباسیان و به منظور حفظ جان امام کاظم علیه السلام، پنج نفر، از جمله خلیفه عباسی را وصی خود معرفی کرد. [کُشی، رجال کشی، ص ۲۸۲، ۲۸۳]. از این رو برخی از اصحاب برجسته امام صادق علیه السلام مانند مؤمن طاق و هشام بن سالم نیز درباره جانشین امام صادق علیه السلام مردد بودند. آنان ابتدا سراغ عبدالله افطح رفتند و از او سؤالاتی پرسیدند؛ اما پاسخ‌های عبدالله آنها را قانع نکرد. سپس با موسی بن جعفر علیه السلام ملاقات کردند و با پاسخ‌های وی قانع شدند و امامت او را پذیرفتند. [نوبختی، فرق الشیعه، ص ۶۶-۷۹].

شهادت

بسیاری از منابع متقدم شیعه و سنی از شهادت امام صادق علیه السلام سخن نگفته‌اند. [پاکتچی، «جعفر صادق علیه السلام، امام»، ص ۱۸۷]. اما شیخ صدوق تصریح کرده است که امام صادق علیه السلام به دستور منصور دوانیقی و بر اثر مسمومیت از دنیا رفته است. [کُشی، رجال کشی، ص ۲۸۲، ۲۸۳].

سوره الفاتحه

